

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора, професора
кафедри початкової освіти та освітніх інновацій Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника

Русин Галини Андріївни

на дисертаційну роботу **Клименко Лесі Валентинівни**

**«Педагогічні умови попередження серед студентської молоді явища
свідомої бездітності»**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

1. Актуальність теми дослідження. У своїй роботі дисертантка звертається до надзвичайно актуальної та соціально значущої проблеми, що стосується зростання поширеності явища свідомої бездітності серед студентської молоді. Це явище є не лише новим викликом для сучасного українського суспільства, а й чинником, що впливає на трансформацію традиційних уявлень про сім'ю, батьківство та роль молодого людини в суспільстві.

Дисертантка обґрунтовано підкреслює важливість педагогічного підходу до попередження свідомої бездітності, зважаючи на потребу формування у молоді відповідального ставлення до сімейних цінностей у контексті сучасних соціокультурних змін. У роботі вміло поєднано теоретичний аналіз і суспільну потребу в розробці ефективних педагогічних умов, спрямованих на подолання ризиків, пов'язаних із цим явищем.

Актуальність дисертаційного дослідження Клименко Л. В. не викликає сумнівів, оскільки воно спрямоване на розв'язання суперечностей між традиційними сімейними цінностями та сучасними індивідуалістичними орієнтаціями молоді, між потенціалом закладів освіти та недостатнім педагогічним забезпеченням виховання відповідального ставлення до

батьківства. Комплексне вивчення цієї проблематики, запропоноване дисертанткою, є своєчасним, науково обґрунтованим і надзвичайно актуальним у контексті сучасних демографічних, соціальних і освітніх реалій.

2. Зв'язок з науковими програмами, темами, планами.

Актуальність теми дисертаційного дослідження також підтверджується її виконанням у межах тем науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя: «Професійна підготовка фахівців соціальної сфери в умовах партнерства соціальних інститутів» (2019–2023 рр., ДРН 0119U100698) та «Оптимізація системи підготовки фахівців соціальної сфери в умовах європейської освітньої інтеграції» (2024–2028 рр., ДРН 0124U001492).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (протокол № 4 від 26.11.2020 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки та психології (протокол № 3 від 29.06.2021 р.), що також свідчить про її наукову й практичну значущість.

3. Наукова новизна і теоретичне значення дисертації.

Наукова новизна дисертаційного дослідження Клименко Л. В. полягає в комплексному і системному підході до вирішення актуальної педагогічної проблеми попередження явища свідомої бездітності серед студентської молоді. У своїй роботі дисертантка продемонструвала глибоке розуміння багатовимірної природи цього явища, здійснила ґрунтовний теоретичний аналіз і запропонувала практично значущі шляхи педагогічного впливу на формування у молоді відповідального ставлення до батьківства.

Цінним, на нашу думку, стало те, що вперше науково обґрунтовано педагогічні умови попередження свідомої бездітності, які охоплюють як змістову трансформацію освітнього процесу з акцентом на сімейних цінностях, так і системну виховну роботу, що сприяє формуванню позитивного образу сім'ї та активізації соціальної відповідальності студентів через взаємодію з дітьми й родинами у межах проектної діяльності. Високу

наукову цінність має також розроблена і впроваджена авторська педагогічна модель, ефективність якої підтверджена результатами експериментального дослідження.

Окремої уваги заслуговує запропоноване авторське визначення поняття «свідома бездітність», яке базується на міждисциплінарному аналізі й дозволяє краще осмислити сутність цього соціального явища в сучасному суспільстві. Уточнено й інші важливі категорії: «готовність студентської молоді до виконання батьківських функцій» та «педагогічні умови» в контексті запобігання свідомій бездітності, що суттєво збагачує науковий апарат педагогіки.

Значного наукового внеску набули також конкретизовані критерії, показники та рівні готовності молоді до батьківства, що забезпечує можливість об'єктивної діагностики сформованості відповідних якостей. Подальшого розвитку набули й форми, методи та засоби педагогічного впливу в умовах закладів вищої освіти, які орієнтовані на формування ціннісного ставлення до сім'ї та батьківства.

4. Практичне значення дисертаційного дослідження

Клименко Л. В. полягає в його прикладній спрямованості, що забезпечує можливість безпосереднього впровадження отриманих результатів у практику роботи закладів вищої освіти. У своїй роботі дисертантка розробила і апробувала педагогічну модель попередження явища свідомої бездітності серед студентської молоді, яка виявилася ефективною в умовах освітнього процесу. Зазначена модель спрямована на формування ціннісного ставлення до сім'ї, підвищення готовності до виконання батьківських функцій та відповідального батьківства в молодіжному середовищі.

Цінним є те, що результати дослідження знайшли відображення у конкретних навчально-методичних продуктах: навчально-методичних комплексах навчальних дисциплін, навчально-методичних виданнях. Це підтверджує практичну зорієнтованість дисертації та її значний потенціал для застосування у навчальній і виховній діяльності закладів вищої освіти.

Варто підкреслити, що запропоновані підходи можуть бути інтегровані як у зміст навчальних дисциплін, так і у систему позанавчальної виховної роботи, сприяючи цілеспрямованому формуванню у студентів усвідомленого ставлення до сім'ї та батьківства. Отже, практичні напрацювання дисертантки мають високу цінність для освітянської спільноти та можуть бути успішно використані у подальшій розробці програм з підготовки молоді до сімейного життя в умовах сучасних соціокультурних викликів.

5. Повнота викладу матеріалу дисертації у наукових публікаціях. Результати дисертаційного дослідження Клименко Л. В. отримали належне наукове визнання, що засвідчується їх широким представленням у наукових і навчально-методичних публікаціях. У своїй роботі дисертантка продемонструвала високу публікаційну активність: загалом опубліковано 20 праць, з яких 17 є одноосібними, а 3 – підготовлені у співавторстві. Зокрема, 3 публікації розміщено у наукових фахових виданнях України, 2 – у вигляді розділів у зарубіжній монографії (1 одноосібний і 1 у співавторстві), 1 – у зарубіжному фаховому періодичному виданні. Важливою є також апробаційна складова дослідження: 13 публікацій представлено у наукових журналах і збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, що дало змогу залучити до обговорення отриманих результатів широку наукову спільноту. Окремої уваги заслуговує розроблений навчально-методичний посібник, який є свідченням практичної реалізації результатів дослідження в освітньому процесі.

Апробація основних положень і результатів дисертаційної роботи здійснювалася на науково-практичних конференціях різного рівня: 17 міжнародних, 7 всеукраїнських та 5 регіональних, що підтверджує високий рівень наукової комунікації дисертантки, її здатність представляти та захищати результати власних досліджень у професійному середовищі.

6. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Дисертація написана українською мовою, логічно структурована, чітко аргументована, містить

обґрунтовані висновки та узагальнення, що засвідчує наукову зрілість авторки. Матеріали, представлені в додатках, органічно доповнюють основний текст, сприяючи глибшому розумінню викладених положень.

Структура дисертації охоплює вступ, три розділи з відповідними висновками, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг роботи становить 331 сторінку, що цілком відповідає встановленим вимогам. У першому розділі дисертантка здійснила всебічний теоретичний аналіз феномену свідомої бездітності в молодіжному середовищі, розглянувши вплив соціально-філософських концепцій, соціально-економічних змін, процесів утвердження гендерної рівності на формування цього явища. Цінним є авторське бачення поняття «свідома бездітність» та обґрунтування причин її поширення серед молоді. Високо оцінюється аналіз ресурсів і потенціалу закладів вищої освіти у попередженні даного соціального явища, а також виокремлення конкретних напрямів педагогічного впливу.

Другий розділ присвячено констатувальному етапу дослідження, де авторка представила результати діагностики рівня сформованості сімейних цінностей у студентської молоді, її ставлення до батьківства та проблеми бездітності, а також окреслила критерії, показники й рівні готовності студентів до виконання батьківських функцій. Важливим є також узагальнення вітчизняного педагогічного досвіду щодо попередження свідомої бездітності в освітньому просторі ЗВО, що дозволило авторці зробити обґрунтований висновок про необхідність системного підходу до вирішення цієї проблеми.

У третьому розділі відображено результати формувального етапу експериментального дослідження, описано і науково обґрунтовано педагогічні умови попередження явища свідомої бездітності, доведено ефективність запропонованої педагогічної моделі, що підтверджується позитивною динамікою зростання рівнів готовності студентської молоді до виконання батьківських функцій.

Загалом, дисертаційна робота Клименко Л. В. є завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому теоретико-методологічному та

практичному рівні, що відповідає чинним вимогам до оформлення дисертацій відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40.

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Висловлюючи загальну позитивну оцінку роботі, ми вважаємо доцільним виокремити деякі дискусійні моменти, що потребують додаткової уваги:

1. Варто позитивно відзначити опрацювання дисертанткою широкого кола наукових джерел, аналіз яких представлено у теоретичному розділі дисертаційної роботи. Водночас, необхідно зауважити, що проведений аналіз не завжди супроводжувався належною авторською оцінкою положень та висновків, сформульованих різними науковцями.

2. Дисертаційне дослідження, безсумнівно, має важливе наукове значення. Проте, на нашу думку, його наукова цінність могла б бути значно підвищена шляхом окремого дослідження рівня підготовки науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти до роботи з попередження явища свідомої бездітності. Таке дослідження дозволило б виявити прогалини в існуючій системі підготовки та розробити конкретні рекомендації щодо її вдосконалення, що, в свою чергу, сприяло б підвищенню ефективності профілактичної роботи серед студентської молоді.

3. Враховуючи логічну послідовність викладу матеріалу, а саме використання таблиці для систематизації «педагогічних умов» у підрозділі 3.1, видається обґрунтованим застосування аналогічного підходу і для представлення ключових наукових підходів до визначення «організаційно-педагогічних умов», що забезпечило б наочність та структурованість теоретичного аналізу.

4. Враховуючи, що в межах реалізації інформаційної функції телеграм-каналу «Батьківство в радість» дисертанткою активно використовувалися ресурси, розроблені ВГЦ «Волонтер» та представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, було б логічним кроком та суттєво посилило б роботу, якби ці буклети були представлені у додатках дисертації.

Озвучені дискусійні положення не применшують наукової цінності представленого дослідження і мають винятково конструктивно-рекомендаційний характер. Вони не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка є самостійною, завершеною, науково обґрунтованою працею.

8. Загальний висновок. З урахуванням актуальності порушеної проблематики, рівня теоретичного обґрунтування, ступеня опрацювання джерельної бази, новизни отриманих результатів та їх практичної значущості, дисертаційна робота Л. В. Клименко засвідчує достатній рівень сформованості наукової компетентності здобувачки та є самостійним, завершеним дослідженням. Вона відповідає вимогам, визначеним у п. 6–9 Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а також вимогам, викладеним у наказі Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації». З огляду на вищезазначене, вважаємо, що авторка дисертаційної роботи – Клименко Леся Валентинівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (галузь знань 01 – Освіта/Педагогіка).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій Прикарпатського
національного університету
імені Василя Стефаника

Галина РУСИН